

EĞİTİM - İŞSİZLİK VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

Şadan ÇALIŞKAN*

Özet

Bu çalışmada, TÜİK'in en son işgücü ve yoksulluk verileri kullanılarak, ülkemizde eğitim seviyesi ile işgücüne katılım, işsizlik ve yoksulluk oranları arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir. Eğitim seviyesi ile işgücüne katılım ve yoksulluk oranları arasında teorik beklentileri karşılayan bulgulara ulaşılmıştır. Ancak, işsizlik oranları açısından eğitim sisteminin beklentileri karşılamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ülkemizde, eğitimin bireysel getirilerinde cinsiyete göre önemli farklılıkların bulunduğu sonucuna da ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitimin bireysel getirileri, işsizlik, yoksulluk, işgücüne katılım.

Abstract

Using the data from Turkish Statistical Institute, this study analyzes the relationships between education level and labor participation, unemployment and poverty rates. It is found that there have been relationships between education level and labor participation and poverty rates as expected theoretically. However, it is concluded that the education system doesn't meet expectations with respect to unemployment rates. In Turkey, its found that there are significant differences in individual returns to education with respect to sex.

Keywords: Individual returns to education, unemployment, poverty, labor participation.

Giriş

Bir ülkede eğitim seviyesinin yükselmesi hem bireysel hem de toplumsal açıdan pek çok olumlu sonuç doğurur. Bireysel açıdan; bireylerin verimlilik, dolayısıyla kazançlarının artmasını sağlayan, işsiz kalma riskini azaltan, işsizlik durumunda iş arama sürecini kısaltan, diğer doğrudan ve dolaylı getirileri ile yaşam kalitesinde belirgin artışlara

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

neden olan eğitim, toplumsal açıdan; hem ekonominin ihtiyacı olan nicelik ve nitelikte işgücünü temin eden, hem de bilgi birikimine yaptığı katkılarla üretim teknolojisindeki yenilikleri mümkün kılan bir süreç olarak, ekonomik büyüme üzerinde belirleyici rol oynar.

Eğitim seviyesinin yükselmesi doğrudan etkileri yanında; pek çok olumlu toplumsal dışsallığı da beraberinde getirir. Bir ülkede eğitim seviyesinin yükselmesi iktisadi kalkınmanın siyasal ve toplumsal boyutuna önemli katkılar sağlar. Eğitim seviyesinin yükseltilmesi, özellikle demokratik süreçlerin daha etkin işlenmesini sağlayan bir araç olarak kabul edilir. Eğitim seviyesinin yükselmesinin, daha iyi birey ve toplum sağlığı, bebek ölüm ve doğum oranlarında düşme, ortalama yaşam süresinin uzaması, artan siyasi istikrar, yoksullukta azalma, gelir dağılımında düzelleme, daha düşük suç oranları ve çevre bilincinin artması gibi pek çok olumlu sonuç doğurması beklenir (Türkmen, 2002: 53; Çanakçı ve Tutar, 2004).

Eğitimin bireysel açıdan beklenen en önemli getirilerinin başında; giderek daha karmaşık ve rekabetçi hale gelen işgücü piyasasında işe yarayacak bilgi, beceri ve yetenekleri kazandırarak istihdam imkânlarını artırması, dolayısıyla işsiz kalma riskini düşürmesi gelir. Eğitim seviyesi ile işsizlik arasında ortaya çıkması beklenen bu ters yönlü ilişkinin ülkemiz açısından geçerliliğinin araştırılması çalışmanın ilk amacını oluşturmaktadır.

Eğitimin beklenen ikinci en önemli bireysel getirisi; eğitim seviyesi yükseldikçe gelir seviyesinin yükselmesidir. Eğitim seviyesi yükseldikçe bir taraftan işsiz kalma riski azalırken, diğer taraftan bireyin işgücü içinde kalacağı toplam sürenin (çalışma hayatının) uzaması (Saxton, 2000:1) ve işsizlik durumunda tekrar iş bulma süresinin kısılması, bireysel gelirleri artıran eğitimle ilgili önemli faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılım oranının yükselmesi ve bireyin çalışma yaşamı boyunca iş değişikliği sayısının azalması (Saxton, 2000:5) da bireysel kazançların artmasında etkili olmaktadır. Eğitimle gelir arasındaki bu ilişki, bir ülkede eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluğun azalması ile sonuçlanır. Eğitim seviyesi ile yoksulluk arasında var olduğu kabul edilen bu ilişkinin analiz edilmesi çalışmanın ikinci önemli amacını oluşturmaktadır.

Eğitim sistemi ile ilgili pek çok sorunun gündemi meşgul ettiği bu dönemde, Türkiye'nin önündeki en büyük zorluğun, orta ve uzun vadede büyüme performansını sürdürmek için işgücünün kalitesinin yükseltilmesi olduğu kabul edilmektedir (Vorking, 2005). Bu zorluğu aşmada şüphesiz en önemli rol eğitim sistemine aittir. Bu nedenle; önümüzdeki dönemde gerek ilk ve orta öğretim gerekse yüksek eğitim sisteminde yapılacak düzenlemeler, uzun dönem ekonomik büyüme performansı üzerinde belirleyici etkiye sahip olacaktır.

I. Eğitimin Temel Amaçları

Eğitim kavramı, genel olarak, toplumsallaşma kavramıyla eş anlamlı olarak, toplumun bilgi, inanç, değer yargısı ile kültürel değerlerinin öğrenilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkenin eğitim sistemi, toplumun iktisadi, toplumsal ve siyasi koşullarına göre şekillenir. Zira, eğitim sistemi, toplumun istek ve ihtiyaçlarına uygun nitelikte bireyler yetiştirmekle yükümlüdür. Diğer bir ifadeyle, eğitim bireysel ve toplumsal hayatı biçimlendirmek, düzenlemek ve denetlemek amacıyla, bilinçli olarak, toplumsal norm ve deneyimlerin genç kuşaklara aktarılması faaliyetidir (Gökçe, 2005:105). Eğitimin bu fonksiyonunu yerine getirmesi toplumsal ihtiyaçların daha basit ve sınırlı olduğu dönemlerde nisbeten kolay olmakla birlikte, günümüzde hızla değişen toplumsal ve iktisadi yapılar, eğitimin bu fonksiyonu yerine getirmesini gittikçe zorlaştırmaktadır (Tan vd., 2002:1-2).

Eğitim; bireylerin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla planlı ve kasıtlı olarak, istendik değişiklikler meydana getirme sürecidir. Diğer bir ifadeyle, eğitimin fonksiyonu istendik davranışları geliştirmek, istenilmeyenleri ise istendik yönde değiştirmektir. Öğrenme ise; eğitim programlarına katılan bireylerde meydana gelen tutum değişikliği, bilgi ve beceri artışı olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda eğitimin başarısı, süreci tamamlayanların öğrenme düzeylerine bağlıdır. Eğer, bireylerin bilgi, beceri ve tutumlarında istenilen yönde bir değişiklik gerçekleşmemişse; ya da istenildiği düzeyde gerçekleşmemiş ise eğitim sürecinin öğrenme ile sonuçlanmadığı, yani başarısız olduğu kabul edilir (Kirkpatrick, 1999:20). Eğitim, iktisadi açıdan, bireylere ekonomik sistemin ihtiyaç duyduğu bilgi, beceri, tutum ve alışkanlıkların kazandırıldığı temel süreçtir. Eğitim, bireylere üretim ve tüketimle ilgili

temel davranışları kazandırarak, kaynakların etkin kullanımına yardımcı olur (Gökçe, 2005: 102-103).

Sonuç olarak eğitimin; üç temel fonksiyonu yerine getirmesi beklenir: 1. Toplumsallaştırma, 2. Bilgi, beceri, tutum, davranış ve alışkanlıklar kazandırma, 3. Mesleki beceriler kazandırarak mesleğe yöneltme. Bir eğitimin sisteminin başarısı bu fonksiyonları yerine getirmekteki başarısı ile değerlendirilmektedir. Eğitimin sisteminin belirtilen fonksiyonları gerçekleştirme derecesi ise; eğitiminden beklenen bireysel ve toplumsal getirilerin ortaya çıkma derecesi ile ölçülmektedir.

II. Teknolojik Değişimler ve Eğitimin Rolü

Son yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin önemli bir kısmında işsizlik oranlarında önemli artışlar görülmektedir. Bundan daha önemlisi, değişik eğitim seviyelerinde işsizlik istatistikleri dramatik biçimde farklılaşmaktadır. İşsizlik oranı, özellikle eğitim seviyesi düşük olan, vasıfsız işçiler arasında ciddi biçimde yükselirken, vasıflı işçiler arasında oldukça düşük oranlarda kalmaktadır. Düşük vasıflı işçiler arasında işsizlik oranının yükselmesi, bir taraftan emek piyasasındaki ücret katılıkları ile açıklanırken, asıl nedenin üretim teknolojisinde düşük vasıflı işçiler aleyhine yaşanan taraflı değişim olduğu iddia edilmektedir. Bu görüşe göre, eğitim seviyeleri de düşük olan düşük vasıflı işçiler, yüksek eğitilmiş ve yüksek vasıflı işçiler tarafından emek piyasası dışına itilmektedirler (Pierrard ve Sneessens, 2003:1).

Gerek üretim teknolojisinde yüksek vasıflı işçiler lehine yaşanan yanlı değişimler, gerekse işletmelerin organizasyon yapılarının daha karmaşık hale gelmesi, düşük vasıflı işçilerin işsizlik riskini önemli ölçüde artırmıştır. Gelişen teknoloji ve artan küresel rekabet sonucu, işletmelerin hızla emek tasarruf edici üretim yöntemlerine yönelmeleri de niteliksiz işgücünün işsiz kalma riskini artırmıştır. Global düzeyde eğitim seviyesinin giderek yükselmesi ile vasıflı emek arzının artması da düşük vasıflı işçiler üzerinde ikinci ve önemli bir baskının kaynağını oluşturmaktadır. Üçüncü bir etken olarak, emek yoğun teknoloji ile çalışan işletmelerin işçilik maliyetlerinin çok düşük olduğu başta Çin olmak üzere Uzak Doğu ve eski Doğu Bloku ülkelerine kayması, işçilik maliyetlerinin nisbeten yüksek olduğu gelişmiş ve gelişmekte olan

ülkelerde –bu arada Türkiye’de- düşük vasıflı işçilerin istihdam imkânını her geçen gün daraltan önemli bir faktör haline gelmiştir.

Bilgi ekonomisi çağı olarak adlandırılan günümüzde yüksek bilgi ve beceri gerektiren yeni mesleklerin ortaya çıkması, bu mesleklere uygun iş gücü yetiştirilmesinde eğitim sistemine önemli görevler yüklemektedir. Emek piyasasında daha yüksek niteliklere sahip iş gücü talep edilmesi, eğitim sisteminin daha üst düzey bilgi, beceri ve yeteneklere sahip iş gücü yetiştirmesini gerektirmektedir.

Firmalar çalışanlardan geçmişte olduğundan daha farklı ve yeni türden beceriler istemektedirler. Her geçen gün çalışanlarda aranan beceri türleri basitten karmaşığa doğru değişmektedir. Rutin, basit manuel işlemler yavaş yavaş azalmaktadır (Vorkink, 2005). Bu bağlamda, eğitimin emek piyasasındaki rolü gelişmekte olan ülkeler açısından daha önemlidir. Çünkü, bu ülkelerde hem işsizlik oranları gelişmiş ülkelere göre daha yüksektir, hem de emek piyasasında önemli tıkanıklıklar vardır (Ünal, 1993: 20). Bu ülkelerde yaşanan hızlı ekonomik ve toplumsal değişimler eğitim sisteminin sürekli değişim içinde olmasını gerektirmektedir. Emek piyasasının talep cephesinde meydana gelen hızlı değişimlere, arz cephesinde eğitim sisteminin uyum hızı, işsizliği belirleyen önemli bir faktör olmaktadır. Ülkemizde eğitim sisteminin iş yaşamının değişen koşullarına yeterince hızlı bir şekilde uyum sağladığını söylemek oldukça zordur. Özellikle, yüksek öğretimde, belirli alanlarda piyasa talebinin çok ötesinde mezun verilmesinden dolayı, neredeyse iş imkânının ortadan kalktığı ve bu alanlarda eğitim görenlerin klasik niteliksiz işçilerin felsefesini yansıtan “ne iş olursa yaparım” mantığıyla emek piyasasında iş aradıkları görülmektedir.

Eğitimin bireye daha iyi istihdam imkanları sağlayabilmesi ve işsizlik riskini düşürmesin temel koşulu; bireyin eğitim sürecinde kazandığı niteliklerin ekonomik ve toplumsal açıdan arzulan niteliklerle örtüşmesidir. Bu örtüşmesin sağlanması; eğitim sisteminin üretim teknolojisindeki değişimlere hızlı bir şekilde uyum sağlaması ile mümkündür.

III. Eğitimin Getirileri

A. Eğitimin Bireysel Doğrudan Getirileri

1. Eğitim - İşsizlik İlişkisi

Eğitimin birey açısından temel iktisadi fonksiyonu; gelişen ve değişen piyasa şartlarına uygun nitelikler kazandırmak olarak tanımlandığında; teorik olarak, eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik oranının düşmesi gerekir.

Bireylerin kazançlarını belirleyen etkenlerin en başında, sahip oldukları üretim faktörlerinin istihdamı gelir. Bireylerin üretim sürecinden ücret biçiminde bir pay alabilmeleri, öncelikle bir işte çalışıyor olmaları ile mümkündür. Eğitim seviyesi yükseldikçe bireylerin beşeri sermaye stoklarında ortaya çıkacak artışın, eğitim seviyesi yüksek bireylerin daha kolay iş bulmaları ile sonuçlanması beklenir. Bu nedenle, yüksek eğitim seviyelerinde işsizlik riskinin düşmesi; eğitimden beklenen en temel bireysel getiri olarak kabul edilir.

Eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik riskindeki düşme ile birlikte, işsizlik durumunda “işsiz kalma süresi” de kısalır. Daha yüksek eğitime, dolayısıyla daha yüksek beşeri sermaye birikimine sahip bireyler, iş arama sürecinde diğerlerine göre daha etkin davranırlar. Bu nedenle, işsiz kaldıklarında daha kısa sürede iş bulurlar. Bu durum, işsizliğin bireysel maliyetlerini önemli ölçüde düşürür. Sonuç olarak; eğitim seviyesi yükseldikçe bireyler daha az gönülsüz iş değişikliği tecrübesi ile karşılaşırırlar (Saxton, 2000: i).

Eğitim seviyesi ile işsizlik arasındaki ters yönlü ilişkinin ortaya çıkmasında, emek piyasasında eğitim seviyesi yükseldikte hem işçi ve firmaların davranışlarının farklılaşmasının rolü vardır. Yüksek eğitilmiş işçiler söz konusu olduğunda; firmaların hizmet içi eğitim süreci, işçi bulma çalışmaları ve firmalar arası rekabet politikalarında önemli davranışsal değişiklikler ortaya çıkar. Firmalar, yüksek eğitilmiş çalışanları elde tutmak için daha fazla çaba gösterirler.

Eğitim seviyesi yüksek çalışanlar, çalışma yaşamına katıldıktan sonra kariyerlerinde daha yüksek kademelere ulaşabilmek amacıyla beşeri sermayelerini artırmak için yatırım yapma eğilimindedirler. Bu gruptakiler, üstlendikleri ya da üstlenecekleri görevleri daha etkin ve

başarılı bir şekilde yapabilmek amacıyla kendi alanlarındaki gelişmeleri yakından takip etmek ve çeşitli eğitim etkinliklerine katılmak başta olmak üzere, beşeri sermayelerini artırma gayreti içindedirler. Bu çabalar, üretim teknolojisindeki değişimlere ve çalışma yaşamının farklılaşan koşullarına ayak uydurmada önemli avantajlar sağlar. Böylece, yüksek eğitilmiş çalışanların daha yüksek kariyer basamakları için yaptıkları beşeri sermaye yatırımları, hem işsiz kalma risklerini düşürmekte hem de çalışma yaşamında daha uzun süre kalmalarını kolaylaştırmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe, işsizlik oranının düşmesinin bir nedeni de teknolojik gelişmeler sonucu yüksek eğitim seviyesine sahip işçiler için daha geniş iş imkânlarının doğmasıdır (McConnell ve Brue, 1989: 536).

Yüksek eğitilmiş işçilerin işsiz kaldıklarında iş arama süresinin diğerlerine göre daha kısa olmasının başlıca nedenleri ise şunlardır: Öncelikle bu grupta yer alan çalışanlar daha çok üst düzey görevlerde yer aldıklarından, piyasa şartlarını daha yakından takip edebilme ve daha etkin iş arama yöntemlerini kullanma şansına sahiptirler. Bu gruptakiler iş değiştirmek istediklerinde, yeni bir iş bulmak için gerekli girişimlerde bulunmak için diğerlerine göre daha fazla zaman ve imkâna sahiptirler. İkinci olarak, bu gruptakilerin iş değişikliği daha ziyade çalışma yaşamına ara vermeden bir firmadan diğerine geçme şeklinde olmaktadır.

2. Eğitim - Gelir İlişkisi

Eğitimin bireylere sağladığı diğer bir önemli getiri ise; eğitim seviyesi yükseldikçe gelir seviyesinin yükselmesidir. Eğitim seviyesi, bireysel kazançları belirleyen önemli bir faktördür. Bireyin eğitim seviyesi ile geliri arasında aynı yönlü ilişki; eğitimin bireyin bilgi, beceri ve yeteneklerini, dolayısıyla verimliliğini artırmasının sonucu olarak kabul edilmektedir. 1950'lerde ortaya çıkan beşeri sermaye teorisinin eğitimi beşeri sermayenin en önemli bileşeni olarak kabul eden yaklaşımından sonra; eğitimle gelir arasındaki ilişki araştırmacıların yoğun ilgisini çekmiştir. Beşeri sermaye teorisine göre eğitim, bireyler arasındaki beşeri sermaye farklılığının, dolayısıyla gelir farklılıklarının en önemli belirleyicisidir.

Bireyin gelecekte çalışacağı meslekle ilgili eğitim alması, iş yaşamında önemli avantajlar sağlar. Meslekle ilgili son gelişmelerin

eğitim sürecinde elde edilmesi de önemli bir başka avantajı oluşturur. Eğitimin bireyin emek piyasasındaki statüsünü (mesleğini) belirleyen önemli bir faktör olması, kişisel kazançları belirleyen önemli bir faktör olması ile sonuçlanmaktadır. Bu noktada önemli bir sıkıntı, bireyin eğitim gördüğü alan dışında, eğitimi ile ilgisiz mesleklerde çalışmak zorunda kalmasıdır. Böyle bir durumda, eğitimin bireye önemli getiriler sağlaması mümkün değildir.

Eğitim, bireylere yeni bilgi ve beceriler kazandırarak verimliliklerini artırır. Bu varsayıma göre, daha iyi eğitilmiş işçilerin marjinal ürün değerleri daha yüksek olacağı için daha yüksek kazanç elde ederler. Ayrıca, daha yüksek eğitime sahip işçiler yeni bilgi ve becerileri daha kolay kazanma ve teknolojik yeniliklere daha kolay uyum sağlama konusunda diğerlerine göre daha avantajlıdırlar. Bu avantaj, eğitim seviyesi yükseldikçe işteki verimliliğin artmasının bir diğer nedenini oluşturur. Sonuç olarak, eğitim seviyesi yükseldikçe bir taraftan kazançlar artarken, diğer taraftan işsiz kalma olasılığı düşer (Saxton, 2000: 1-2). Eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik riskinin düşmesi, işgücüne katılım oranının yükselmesi ve iş değişikliği sayısının düşmesi eğitim seviyesi yükseldikçe kişisel kazançların artmasının diğer nedenlerini oluşturmaktadır (Saxton, 2000: 5).

İşsizlik riskinin düşmesi ve işsizlik durumunda iş arama sürecini kısılması, bireyin sadece cari dönem gelirinin değil, ömür boyu gelirinin artırmasını sağlar. Eğitimin gelir üzerindeki etkileri hesaplanırken hem cari hem de gelecek dönem gelirleri hesaba katıldığından, eğitimin gelir üzerindeki etkisi işsizlikten iki yolla etkilenir. Birincisi, en açık biçimde, işsizliğin getirisi çalışmanın getirisinden daha düşüktür. İkincisi, işsizlik bireyin kariyeri ile birlikte gelirinde de önemli değişikliklere (düşüşlere) yol açar (Brunello, 2001:1).

3. Eğitim - Yoksulluk İlişkisi

Yoksulluk, genel anlamda, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek gelir düzeyine sahip olmamaları durumudur. Diğer bir ifadeyle, belirli bir seviyesinin altında gelir elde edenler yoksul olarak tanımlanır. Yoksulluğu iki türlü tanımlamak mümkündür; mutlak ve göreceli yoksulluk. Mutlak yoksulluk; bireylerin hayatta kalabilmesi için gerekli

olan beslenme ve barınma ihtiyaçlarını karşılayamayacak kadar düşük gelir elde etmesi durumudur. Bu anlamda yoksulluk kavramı biyolojik olarak bireyin varlığını sürdürmesine atıfta bulunur. Bu nedenle, mutlak yoksulluk sınırı “açlık sınırı” olarak ta adlandırılır. Göreli yoksulluk ise, toplumun ortalama refah düzeyinin altında olma durumudur. Bu tanımda biyolojik ihtiyaçların yanında bireylerin “toplumsal olarak kendilerini üretebilmesi” için gerekli olan gıda ve barınma dışı harcamalar da kapsama dahil edilmektedir. Bu tanımlamaya göre; toplumun genel düzeyine göre, belirli bir sınırın altında gelire sahip olanlar yoksul olarak kabul edilirler (Bağdadioğlu, 2003: 4-5; Bilen vd. 2005: 4-5).

Çalışan bir kişinin düşük gelir elde etmesinin iki ana nedeni olabilir: Birincisi, kişinin üretiminin (katma değerinin) yüksek olması, fakat ürettiklerine başkalarının el koymasdır. Çözümü bölüşüm ilişkilerinin düzeltilmesidir. İkincisi, kişinin verimliliğinin düşük olmasıdır. Ürettiklerinin tümü kendisinde kalsa bile yüksek gelir elde etmesi olanaksızdır. Verimliliğinin düşük olmasının temel nedeni ise; beşeri sermaye donanımı yetersizliğidir. Yüksek verimle üretim yapma yeteneğini kazanmak için gerekli olan beşeri sermaye stokuna ulaşmak ise, daha yüksek eğitim seviyesine sahip olmakla mümkündür. Dolayısıyla, eğitim seviyesi ile yoksulluk arasında çok yakın bir ilişki vardır. Ekonominin gelişmişlik düzeyinin gerektirdiği vasıflardan yoksun olanlar yoksul kalırlar. Böylece, eğitim seviyesi yoksulluğun temel belirleyicilerinden birisi haline gelir (Akat, 2005).

Günümüzde gelirin en önemli kaynağı bilgidir. Bireyin sahip olduğu bilgi birikimi ise, sahip olduğu eğitim seviyesi doğru orantılıdır. Türkiye’de ortalama eğitim seviyesinin düşük olması ve eğitim kalitesinin istenilen düzeye bir türlü ulaşamaması işgücünün emek piyasasına daha çok kol gücü olarak çıkmasına neden olmaktadır. İktisadi gelişme sürecinde bu tür işgücünün istihdam imkânlarının gittikçe daralması ve bu tür işlerde ödenen ücretlerin düşüklüğü, işsizliğin artmasına ortam hazırladığı gibi, bu tür çalışanların düşük ücret elde etmelerini beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, ülkemizde yoksulluğun en önemli nedenlerinin başında eğitim seviyesinin düşüklüğü gelmektedir. Bu yetersizliğin nedenleri incelendiğinde ise eğitimde fırsat eşitliğinin kaybolması ön plana çıkmaktadır (DPT, 2000:31).

B. Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisi

Bir ülke ekonomisinin gelişmişlik seviyesi ile eğitim seviyesi arasında yakın bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Eğitim, bireylere yeni bilgi ve beceriler kazandırarak verimliliğin artmasını sağlar. Diğer taraftan verimlilikteki bu artış ve eğitim sürecinde üretilen yeni bilgiler sonucu ortaya çıkan teknolojik ilerlemeler büyüme hızını artırır. Eğitim ekonomik büyüme üzerindeki bu olumlu etkisi nedeniyle “kamusal mal” olarak kabul edilir (Saxton, 2000: 1).

Eğitimin ekonomik büyümeye katkısı iki mekanizma aracılığıyla ortaya çıkar. Birincisi; eğitim sürecinde üretilen yeni bilgiler üretim teknolojisinin ilerlemesine ve yeni buluşların ortaya çıkmasına katkı sağlar. Eğitim seviyesi en yüksek bireyler arasında yer alan bilim adamları, teknisyenler ve diğer uzmanlar yeni teknoloji ve üretim süreçleri geliştirerek ekonomik büyüme hızının atmasına doğrudan katkı sağlarlar. İkincisi, eğitim bilginin geniş kitlelere yayılmasını sağlayarak ekonomik büyümeyi etkiler. Okullar, bireylere temel bilgi ve becerileri kazandırmanın yanında, gelişen yeni teknoloji ve yeni bilgilerin iletilmesini sağlar (Saxton, 2000: 8). Bu nedenle, eğitim ekonominin ihtiyaç duyduğu nitelik ve nicelikte işgücü yetiştirilmesini sağlayan ve toplumdaki bireylere; yeteneklerine göre yetiştirme ve meslek edinme imkânı sağlayan etkili bir araç olarak kabul edilir (Türkmen, 2002:23, Kaynak vd., 2000:124).

C. Eğitimin Piyasa Dışı Özel ve Toplumsal Getirileri

Beşeri sermayenin temel bileşenlerinden olan eğitim, ekonomik ve sosyal boyutları itibarıyla gelişme sürecinin en önemli kaynaklarından birisidir. Eğitimin kalkınma sürecinde etkili olan diğer faktörlerden farkı; sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal boyutları itibarıyla bu süreçlere yön verebilmesidir (Saygılı vd., 2005:27). Eğitim, toplumsal sınıflar arasındaki hareketliliğin en önemli aracı olup, toplumsal yaşamın istenilen ölçülere yükseltilmesinde önemli fonksiyonlar üstlenir (Gökçe, 2005: 92).

Eğitimin bireysel getirileri sadece nakdi kazançlara sınırlı değildir. Eğitim bireyin yaşam kalitesinin yükselmesinde önemli katkılar sağlar. Eğitim seviyesi yükseldikçe artan gelirler, sağlık hizmetleri için daha

fazla kaynak ayrılmasını mümkün kılar. Eğitim seviyesi yükseldikçe, bireyler sağlık durumlarını beşeri sermayelerinin önemli bir bileşeni olarak görme eğilimindedirler. Bu anlayışın sonucu olarak, koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerine daha fazla başvururlar. Yıllık genel kontroller ve düzenli egzersizler vb. konularda daha duyarlı davranırlar.

Eğitim yatırımlarını diğer yatırımlardan ayıran temel özellik; eğitime yapılan yatırımların toplumsal getirisinin bireysel getirisinden daha yüksek olmasıdır. Dışsallık olarak da adlandırılan bu özellik, eğitim hizmetinin özünde bir kamusal mal olduğunu ve bireylere fırsat eşitliği temelinde sunulması gerektiğine işaret etmektedir. Bu nedenle, eğitime yönelik politikalar tasarlanırken eğitimin toplumsal boyutu ihmal edilmemelidir. Gelir düzeyi ve yaşam kalitesi arasındaki bağın oluşturulmasında eğitim kritik bir rol üstlenir. Eğitim, üretim boyutunda verimlilik artışına katkı yaparak kişi başına gelir düzeyini yükseltmekte; sosyal boyutta ise üretilen değerlerin eşitlikçi bir biçimde paylaşılmasında, özgürlüklerin geliştirilmesinde, kaliteli bir çevreye kavuşulması gibi alanlarda önemli katkılar sağlar (Saygılı vd., 2005:163-164).

Eğitim, ekonomik getirileri yanında ortaya çıkan sosyal getirileri ile kalkınma sürecini hızlandırır. Eğitim, demokratikleşme, katılımcılık, insan hakları ve sosyal uyum gibi çağdaş toplumsal değerlerin yerleşmesinde ve politik istikrarın tesisinde de büyük önem taşır (Saygılı vd., 2005:131). Üstelik, yüksek eğitilmiş bireylerin daha rasyonel tercihte bulunabilecekleri varsayımına dayalı olarak, eğitim seviyesi yükseldikçe demokratik süreçlerin daha etkin işlenmesi beklenir (Dahlin, 2002: 16).

Eğitim, bir ülkenin daha iyi anneler, babalar, çocuklar, seçmenler ve vatandaşlara sahip olmasını sağlar. Komşuluk ilişkilerinden, suç oranlarındaki azalmaya, demokratik süreçlerdeki iyileşmelere kadar pek çok alanda toplumsal ilişkilere olumlu katkılar yapar. Eğitilmiş bireyler toplumsal sorunlara karşı daha duyarlı davranır ve haklarını daha etkili bir şekilde savunabilirler.

Bireyleri daha iyi eğitime sahip toplumların demografik göstergelerinin de daha iyi olduğu bir gerçektir. Eğitim seviyesi ile ortalama yaşam süresi, bebek ölüm oranı, doğurganlık hızı arasında yakın ilişki vardır. Eğitim ile sağlık arasındaki dikkat çeken önemli bir husus ta; bireylerin eğitiminin kendi sağlıkları ile ilgili olduğu kadar, çocuklarının

sağlığı üzeninde de olumlu gelişmelere yol açmasıdır (Türkmen, 2002: 53). Literatürde, eğitim düzeyi yüksek anne-babaların çocuklarının sağlık durumlarının diğerlerine göre daha iyi olduğu yönünde genel bir kanaat vardır (Michaelowa, 2000: 10). Bunların yanı sıra, eğitimin sağlıkla ilgili olarak ikincil olarak nitelendirilebilecek etkilerinden de söz etmek mümkündür. Bunlar, ise eğitim sürecinde kazanılan olumlu alışkanlıklara bağlıdır. Örneğin, eğitim seviyesi yükseldikçe sigara kullanımının azaldığı ortaya konulmuştur (Çanakçı ve Tutar, 2004).

IV. Türkiye’de Eğitim- İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi

A. Türkiye’de Eğitim Seviyesine Göre Nüfusun Dağılımı

Ekonomik gelişmişliğin önemli göstergelerinden birisi eğitim seviyesinin yüksekliğidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ülkemizin durumu pek parlak değildir. Tablo 1’de yer alan, Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) en son yayınladığı verilere göre, nüfusun 6 yaşın üstünde kalan kısmının %68’i yürürlükteki mevzuata göre mecburi kabul edilen, 8 yıllık eğitim seviyesinin altında eğitime sahiptir. 6 yaşın üstündeki nüfusunun sadece %19’u mecburi eğitim seviyesinin üzerinde eğitime sahiptir. Nüfusun %10,5’i okuma yazma bilmezken, %20.87’si sadece okuma yazma bilmektedir. İlkokul mezunlarının oranı ise, %30.13’tür. İlköğretim ve ortaokul mezunu olanların (8 yıllık eğitime sahip olanların) oranı ise, %12.17’dir. Lise ve dengi meslek lisesi mezunlarının oranı %12.58 iken, yüksek öğretim mezunlarının oranı %4.47’dir.

Tablo 1. Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı – 2005 (%)

EĞİTİM DURUMU	TÜRKİYE			KENT			KIR		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
6 yaşından küçük fertler	9.48	9.83	9.15	9.33	9.59	9.09	9.72	10.24	9.23
Okur-yazar değil	10.30	4.62	15.67	8.08	3.86	12.11	13.90	5.88	21.38
Okur-yazar	20.87	20.52	21.20	19.76	19.21	20.27	22.68	22.67	22.69
İlkokul	30.13	30.04	30.22	28.06	26.25	29.78	33.50	36.26	30.93
İlköğretim	6.93	6.95	6.91	6.94	7.28	6.62	6.92	6.42	7.38
Ortaokul ve dengi meslek	5.24	7.23	3.35	6.21	8.18	4.34	3.66	5.67	1.78
Lise ve dengi meslek	12.58	15.08	10.21	15.49	18.04	13.06	7.84	10.21	5.63
Yüksek öğretim	4.47	5.72	3.28	6.13	7.59	4.72	1.78	2.66	0.97
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Kaynak: TÜİK 2005 Yoksulluk Çalışması Sonuçları.

Genel olarak eğitim seviyesinin yetersizliği yanında kır ve kentsel nüfus arasında; kırsal kesim aleyhine belirgin bir dengesizlik vardır. Kır ile kent arasında en önemli fark; lise ve yüksek öğretim basamaklarında ortaya çıkmaktadır. Kentsel alanda lise mezunu olanların oranı, kırsal kesimin iki katı iken, yüksek öğretim seviyesinde aradaki fark üç buçuk kata yaklaşmaktadır. Kentsel alanda 6 yaşın üzerindeki nüfusun %23'ü mecburi eğitim seviyesinin üzerinde eğitime sahipken, bu oran kırsal alanda %10,06'dır. Kırsal alanda 6 yaş üzerindeki nüfusun %71'i mecburi eğitim seviyesinin altında eğitime sahipken, mecburi eğitim seviyesinin üzerinde kalan kısım %9.62'dir. Kırsal alanda sadece okuma yazma bilenlerin oranı %36.5 iken, bu oran kentsel alanda %27'dir.

Kır ile kentsel nüfusun eğitim durumları arasındaki farklılıkların ötesinde, cinsiyetler arasında da eğitim durumu açısından önemli dengesizlikler vardır. Ülkemizde 6 yaşın üstündeki erkeklerin %21'i mecburi eğitim seviyesinin üzerinde eğitime sahipken, bu oran kadınlarda %13.5'tir. Kadın nüfusun %15.67'sinin okur yazar değildir. Bu oran erkeklerin üç buçuk katından daha yüksektir. Okur yazar olup, bir okul bitirmeyenlerin oranı her iki cinste hemen hemen aynıdır. İlkokul ve

ilköğretim mezunlarında da önemli bir farklılık görülmemektedir. Ortaokul ve dengi meslek ortaokulu seviyelerinde ise kadınlar aleyhine bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu eğitim seviyesinde erkeklerin oranı kadınların iki katını aşmaktadır. İlköğretim seviyesi ve bu seviyenin mecburi olarak kabul edilmeden önceki dengi olan ortaokul seviyeleri arasında ortaya çıkan farklılık, mecburi eğitim seviyesinin yükseltilmesinin kadınların lehine sonuç doğurduğunu ortaya koymaktadır. Mecburi eğitim seviyesinin yükseltilmesi kadınların durumunda belirgin bir düzelmeye neden olmuştur. Bu sonuç, önümüzdeki yıllarda mecburi eğitim seviyesinin daha da yükseltilmesinin kadınların eğitim seviyesinin yükseltilmesi açısından önemli bir adım olacağına işaret etmektedir. Lise ve yüksek öğretim seviyelerinde de kadınların durumu daha kötüdür. Erkeklerin %5,72'si yüksek öğretim mezunu iken, kadınların %3.28'i yüksek öğretim mezunudur.

Ülke geneli için kadınlar aleyhine var olan eğilimler kırsal ve kentsel alanda da mevcuttur. Bütün eğitim seviyelerinde erkeklerin eğitim durumu kadınlardan daha iyidir. Kentsel alanda ilkokul mezunu kadınların oranının daha yüksek çıkması, erkek çocukların daha büyük bir kısmı ortaokula gönderilirken, kız çocuklarının ortaokula nisbeten daha az gönderilmelerinin bir sonucudur. Kırsal alanda kadınların %21.38'i okuma yazma bilmemektedir. Sadece okuma yazma bilenlerin oranı %22.29'dur. Kırsal alanda ilköğretim seviyesinde kadınların oranının erkeklerden daha düşük olması, mecburi eğitim uygulamasına rağmen bir kısım ailelerin kız çocuklarını okula göndermemekte direnmesi ile açıklanabilir. Kentsel alanda mecburi eğitim seviyesinin üzerinde eğitim seviyesine sahip 6 yaşın üstündeki kadınların oranı %19.5 iken, kırsal alanda bu oran sadece %7.27'dir. Bu oran, erkeklerde kentsel alanda %28.63 iken, kırsal alanda %14.33'tür.

Tablo 1 bir bütün olarak değerlendirildiğinde; genel olarak eğitim seviyesinin düşük olduğu, kırsal ile kent ve cinsiyetler arasında eğitim durumu açısından önemli dengesizliklerin var olduğu görülmektedir.

B. Türkiye'de Eğitim-İşgücüne Katılım ve İşsizlik İlişkisi

Türkiye'de 2006 Ekim ayı itibariyle kurumsal olmayan sivil nüfus, 72 milyon 879 bir kişidir. Kurumsal olmayan sivil nüfusun %62.7'sini

oluşturan 45 milyon 681 bin kişi kentsel alanda, %37.3'ünü oluşturan 27 milyon 198 bin kişi kırsal alanda yaşamaktadır. İşgücüne katılma oranı kırdaki %53.1, kentte %45.8 ve ülke geneli için %48.4'dür.

Tablo 2. İşgücünün Genel Durumu (Ekim 2006)

	TÜRKİYE	KENT	KIR
Kurumsal olmayan sivil nüfus (000)	72 879	45 681	27 198
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	51 922	32 976	18 947
İşgücü (000)	25 148	15 096	10 052
İstihdam (000)	22 805	13 394	9 410
İşsiz (000)	2 344	1 702	642
İşgücüne katılma oranı (%)	48.4	45.8	53.1
İstihdam oranı (%)	43.9	40.6	49.7
İşsizlik oranı (%)	9.3	11.3	6.4
<i>Tarım dışı işsizlik oranı (%)</i>	11.9	11.7	12.7
<i>Genç nüfusta işsizlik oranı (%)</i>	18.8	21.4	14.8
Eksik istihdam oranı (%)	3.2	2.8	3.8
<i>Genç nüfusta eksik istihdam oranı (%)</i>	3.9	2.7	5.6
İşgücüne dahil olmayanlar (000)	26 774	17 880	8 895

Kaynak: "Hanehalkı İşgücü Araştırması 2006 Ekim Dönemi Sonuçları", TÜİK Haber Bülteni, Sayı 6, 15 Ocak 2007.

Genel olarak işsizlik oranı %9,3 iken, tarım dışı işsizlik oranı % 11.9'dur. 15-24 yaş aralığını kapsayan genç nüfusun işsizlik oranı genel işsizlik oranının iki katıdır. Kentsel alanda gençler arasında işsizlik oranı %21.4 gibi oldukça yüksek bir orandır. Ülkemizde, 2 milyon 344 bin kişi işsizdir. İşsizlerin %73'ü kentte, %27'si kırsal kesimde yaşamaktadır.

İstihdamın, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranını gösteren istihdam oranı; ülke geneli için, %43.9, kır için %49.7, kent için %40.6'dır. Referans döneminde ekonomik nedenlerle, haftada 40 saatten daha az süre çalışıp, mevcut işinde ya da ikinci bir işte daha fazla süre çalışmaya müsait olan ya da mevcut işinde elde ettiği gelirin azlığı, kendi mesleğinde istihdam edilmemesi gibi nedenlerle mevcut işini değiştirmek istediğini ya da ikinci bir iş aradığını bildiren kişilerin oranını gösteren eksik istihdam oranı; kentte 2.8, kırdaki %3.8, genelde %3.2'dir. Özellikle, kırdaki genç nüfusta eksik istihdam oranının yüksek çıkması (%5.6) kırsal kesimde gizli işsizliğin önemli bir problem olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Tablo 3'te yer alan, 2006 Ekim TÜİK verilerine göre; istihdam edilenlerin sayısı 22 milyon 805 bin kişidir. İstihdam edilen nüfusun

%26,8'i tarım, % 20,1'i sanayi, % 6,2'si inşaat, % 46,9'u ise hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Erkeklerin en büyük kısmı (%50.5'i) hizmetler sektöründe, kadınların en büyük kısmı (48.2'si) ise tarım sektöründe çalışmaktadır. İstihdam edilenlerin %74'ü erkek, %26'sı kadındır. Kadınların %48.1'i ücretli ve yevmiyeli iken, %38.9'u ücretsiz aile işçisidir. Erkeklerin %60.5'i ücretli ve yevmiyeli olarak çalışırken, ücretsiz aile işçisi oranı %5.9'dur.

Tablo 3. İşteki Durum ve Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilenler, Türkiye

İşteki Duruma Göre Dağılım	Toplam		Erkek		Kadın	
	Sayı (Bin kişi)	%	Sayı (Bin kişi)	%	Sayı (Bin kişi)	%
-Ücretli	11 269	49.4	8 811	52.2	2 458	41.4
-Yevmiyeli	1 795	7.9	1 396	8.3	400	6.7
-İşveren	1 238	5.4	1 162	6.9	75	1.3
-Kendi hesabına	5 196	22.8	4 506	26.7	690	11.6
-Ücretsiz aile işçisi	3 306	14.5	999	5.9	2 307	38.9
Toplam	22 805	100.0	16.874	100.0	5.931	100.0
Ekonomik faaliyetlere Göre Dağılım						
-Tarım	6 109	26.8	3.253	19.3	2.856	48.2
-Sanayi	4. 86	20.1	3.715	22.0	871	14.7
-İnşaat	1 420	6.2	1.380	8.2	39	0.7
-Hizmetler	10 689	46.9	8.525	50.5	2.165	36.5

Kaynak: “Hanehalkı İşgücü Araştırması 2006 Ekim Dönemi Sonuçları”, TÜİK Haber Bülteni, Sayı 6, 15 Ocak 2007.

Bireylerin sahip olduğu eğitim seviyesi ile işgücüne katılım ve işsizlik oranı arasında yakın bir ilişki olduğu bilinmektedir. Tablo 4’de yer alan, Türkiye’de eğitim seviyesine göre işgücüne katılım ve işsizlik oranlarını gösteren verilere göre; teorik beklentilere uygun olarak, eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılım oranının yükseldiği, ancak eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik oranlarında ortaya çıkması beklenen düşünün ortaya çıkmadığı görülmektedir.

Tablo 4. Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılım ve İşsizlik Oranları- Türkiye (%)

Eğitim Seviyesi	Toplam		Erkek		Kadın	
	İKO	İO	İKO	İO	İKO	İO
-Okur-yazar olmayanlar	20,6	3,5	40,3	7,6	16,6	1,5
-Lise altı eğitilmişler	47,3	8,4	71,4	8,7	22,1	7,5
-Lise ve dengi meslek	57,5	12,6	74,1	9,8	32,1	22,5
-Yüksek öğretim	78,3	10,5	83,8	8,0	69,5	15,1
Toplam	48,4	9,3	72,0	8,8	25,3	10,7

İKO: İşgücüne katılma oranı, İO: İşsizlik oranı

Kaynak: “Hanehalkı İşgücü Araştırması 2006 Ekim Dönemi Sonuçları”, TÜİK Haber Bülteni, Sayı 6, 15 Ocak 2007.

TÜİK'in 15 Ocak 2007'de yayınladığı verilere göre, Türkiye'de işgücüne katılım oranı %48.4, işsizlik oranı, %10.1'dir. Kadınların işgücüne katılım oranı erkeklere göre oldukça düşüktür. Kadınların işgücüne katılım oranı %25.3 iken, erkeklerin ki %72'dir. Erkeklerin işsizlik oranı %8.8 iken, kadınların ki %10.7'dir. Her iki göstere açısından erkekler daha iyi durumdadır. Çalışma yaşındaki nüfus içinde okur-yazar olmayanların işgücünü katılım oranı %20.6, lise altı eğitilmişlerin %74.3, lise ve dengi meslek lisesi mezunlarında %57.5 iken, yüksek öğretim mezunlarında %78.3'tür. Kadınların işgücüne katılım oranı tüm eğitim seviyelerinde erkeklere göre belirgin bir şekilde düşüktür. Kadınlarda eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılım oranının yükseldiği görülmekle birlikte asıl yükseliş liseden yüksek öğretim seviyesine geçildiğinde ortaya çıkmaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranı, lise seviyesinde %32.1 iken, yüksek öğretim seviyesinde bu oran %69.5'e yükselmektedir. Ancak, yüksek öğretim seviyesinde bile kadınların işgücüne katılım oranı erkeklerden %14,3 daha düşüktür.

Tüm eğitim seviyelerinde kadınların işgücüne katılım oranının düşük çıkmasının bir nedeni; ailenin geçimini sağlama görevinin esas olarak erkeğe ait olduğunu kabul eden anlayışın halen varlığını sürdürmesi olabilir. Diğer bir neden, emek piyasasında kadınlara yeterince fırsat eşitliği sağlanmamış olmasıdır. Üçüncü olarak, ülkemizde hâlâ pek çok mesleğin erkeklere özgü olduğunun kabul edilmesi sayılabilir.

Tablo 4'de yer alan işsizlik verileri ilk bakışta ülkemizde eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik oranlarında –teorinin tam tersine- belirgin

bir artış olduğunu göstermektedir. Türkiye’de okur yazar olmayanların %3,5’si işsiz iken, lise altı eğitimlilerin %8,4’ü, lise ve dengi meslek lisesi mezunlarının %12,6’sı, yüksek öğretim mezunlarının % 10,5’i işsizdir. Yüksek öğretim seviyesinin altındaki eğitim seviyelerinde eğitim seviyesinin yükselmesi adeta işsizlik oranını artıran bir olgu haline dönüşmektedir. Şüphesiz bu durum teorinin öngördüğü bir sonuç değildir. Ancak burada daha da ilginç olan; kadın ve erkekler arasındaki inanılması güç eğilim farkıdır. Yüksek öğretim seviyesi hariç, bütün kategorilerde çok açık biçimde kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik oranının belirgin bir şekilde arttığı görülmektedir. İşin daha da tuhafı; eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik oranındaki artış birkaç kez katlanmaktadır. Örneğin; ülke genelinde, okur-yazar olmayan kadınların işsizlik oranı %1,5 iken, lise altı eğitimlilerde bu oran 5 kat artarak %7,5’e, lise ve dengi meslek lisesi mezunlarında bir önceki seviye olan lise altı eğitimlilere göre 3’e katlanarak %22,56’e ulaşmaktadır.

Erkeklerde de genel eğilim olarak -yüksek öğretim seviyesi hariç- eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik oranı yükselmektedir. Ancak, eğitim seviyesi yükseldikçe erkeklerin işsizlik oranında ortaya çıkan artışlar kadınların ki kadar belirgin değildir. Netice itibarıyla; eğitim seviyelerine göre işsizlik oranları bir bütün olarak değerlendirildiğinde teorik beklentilere uymayan, neredeyse tam aksini yansıtan bir durum söz konusudur.

Teorik açıdan izahı zor olan bu durumun ülkemizde ortaya çıkmasının en önemli nedenleri şöyle sıralanabilir: Ülkemizde 1990’lı yıllarda ortaya çıkan ve sık aralıklarla tekrarlanan ekonomik bunalımlar ve bu bunalımları aşmak amacıyla uygulanan istihdam dostu olmayan istikrar programları özellikle düşük eğitim seviyelerinde işgücüne katılım oranlarını düşürmüştür. Uzun iş arama sürelerinin sonunda iş bulma ümidini yitiren bu tip kişiler, iş aramayı bıraktıklarında -tanım gereği- işsiz sayılmadıklarından alt eğitim basamaklarında işsizlik oranı düşük çıkmış olabilir. İkincisi; ülkemizdeki eğitim sistemi bireylere genel anlamda önemli vasıflar kazandırmasına rağmen; bu vasıfların piyasa taleplerini yeterince karşılayamaması ya da piyasa talepleri ile uyuşmaması bu sonucu doğurmuş olabilir. Özellikle lise seviyesinde mesleki eğitime yeterince ağırlık verilmemesi, var olan mesleki eğitim sisteminin teknolojik değişimler sonucu piyasa taleplerinde meydana

gelen değişimler dikkate alınarak geliştirilmemesi eğitimden beklenen getirilerin ortaya çıkmasına engel olmaktadır. Benzer sıkıntılar üniversitelerin bünyesinde yer alan meslek yüksek okulları için de geçerlidir.

Üçüncüsü; yüksek öğretim sistemi meslek edindirme fonksiyonunu tam olarak yerine getirememektedir. Pek çok alanda ülke ihtiyacının çok üzerinde mezun verilmektedir. Kendi alanında yeterince istihdam fırsatı bulunmayanlar, eğitim gördükleri alan dışında iş aramak zorunda kaldıklarından işsizlik verilerindeki tuhaflığın bir başka kaynağını oluşturmaktadırlar. Mesleki vasıf kazandıkları varsayılarak mezun edilen bireylerin işletmelerin talep ettikleri nitelikleri taşıyacak bir eğitim sürecinden geçmemeleri eğitilmiş işsizliğini artıran önemli bir etkidir. Yüksek öğretim mezunları arasında görülen yüksek oranlı işsizlik, eğitim seviyesinin yüksek olmasının değil, mesleki eğitimin ve mesleğe yöneltme çabalarının yetersiz kalmasının sonucudur (Savaş vd. 1992: 175).

Sonuç olarak, işsizlik rakamları Türkiye’de genel olarak okulların, özel olarak üniversitelerin gençleri iş hayatına yeterince hazırlamadığını göstermektedir. Özellikle, mezunların sahip olduğu beceriler ile işgücü piyasasının talep ettiği beceriler arasında büyük bir uyumsuzluk olduğu görülmektedir. Bu durum, orta öğretim ve üniversiteden yeni mezun olanlarda gözlenen yüksek orandaki işsizliğin ana nedenini oluşturmaktadır (Vorkink :2005).

C. Türkiye’de Eğitim-Yoksulluk İlişkisi

Eğitim seviyesi ile yoksulluk arasında yakın bir ilişki vardır. Eğitim seviyesi yüksek bireyler daha yüksek beşeri sermaye donanımına sahip olduklarından, daha yüksek vasıf gerektiren işlerde çalışırlar ve diğerlerinden daha yüksek kazanç elde ederler. Bu nedenle, belirli bir gelir eşiğinin altında kazanç elde etme durumu için tanımlanan yoksulluk durumunun eğitim seviyesi yükseldikçe düşmesi beklenir. Eğitimin kişisel kazançları artırıcı, dolayısıyla yoksulluğu azaltıcı etkisi, yoksullukla mücadelede eğitim seviyesinin yükseltilmesini en önemli sosyal politika aracı haline getirmiştir.

Bu kısımda TÜİK'in yayınladığı en son yoksulluk verilerinin yer aldığı Tablo 5'teki bilgilerden yararlanılarak, eğitim seviyesinin yükseltilmesinin yoksullukla mücadeledeki etkinliği analiz edilmiştir. Teoride çeşitli kriterlere göre yoksulluk tanımları yapılmaktadır. Bu çalışmada TÜİK tarafından gıda ve gıda dışı temel harcamalar dikkate alınarak hesaplanan yoksulluk verileri kullanılmıştır.

TÜİK tarafından Ocak 2007'de yayımlanan 2005 Yılı Yoksulluk Çalışması verilerine göre; ülke nüfusunun %20'5'i yoksuldur. Kırsal nüfusun %32.05'i, kentsel nüfusun %12.83'ü yoksul kategorisinde yer almaktadır. Kadın nüfusun %21.01'i, erkek nüfusun %19.97'si yoksuldur.

Tablo 5. Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna ve Cinsiyetine Göre Yoksulluk Oranları, 2005

Eğitim durumu	TÜRKİYE			KENT			KIR		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
6 yaşından küçük fertler	27.71	27.86	27.56	19.48	20.33	18.62	40.55	39.44	41.71
Okur-yazar değil	37.81	40.59	37.04	28.46	30.62	27.81	46.64	51.33	45.43
Okur-yazar	28.44	28.76	28.14	19.69	20.15	19.28	40.80	40.75	40.84
İlkokul	17.13	19.92	14.51	10.05	12.16	8.27	26.76	29.14	24.16
İlköğretim	22.42	21.79	23.02	14.29	15.27	13.27	35.67	33.94	37.07
Ortaokul ve dengi meslek	8.37	9.72	5.62	5.49	6.53	3.62	16.32	17.28	13.46
Lise ve dengi meslek lisesi	6.79	7.98	5.14	4.13	4.93	3.08	15.32	16.82	12.80
Yüksek öğretim	0.79	0.83	0.72	0.53	0.57	0.46	2.23	2.05	2.70
Toplam	20.50	19.97	21.01	12.83	12.77	12.89	32.95	31.79	34.03

Kaynak: 2005 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, Ocak 2007.

Ülke nüfusunun %9.48'ini oluşturan 6 yaşından küçük bireylerin %27'71'i yoksuldur. Nüfusunun %10.30'unu oluşturan okur-yazar olmayanların %37.81'i yoksul iken, okur yazar olanların %28.44'ü yoksulluk sınırının altında gelire sahiptir. %30,13'lük payla nüfusun en ağırlıklı kesimini oluşturan ilköğretim mezunlarının %17.13'u, ilköğretim mezunlarının %22.42'si, ortaokul ve dengi meslek okulu mezunlarının

%8.37'si yoksuldur. Lise ve dengi meslek lisesi mezunlarının %6.79'u yoksulluk sınırının altında gelire sahiptir. Yüksek öğretim seviyesine gelindiğinde yoksulluk oranı dramatik bir biçimde düşmektedir. Yüksek öğretim mezunlarının sadece %0.79'u yoksul kesim içinde yer almaktadır. Lise ve dengi meslek lisesi mezunlarının yoksulluk oranı, yüksek öğretim seviyesindekilerden 8.6 kat daha yüksektir. İki eğitim basamağı arasındaki bu muazzam fark –bütün eksikliklerine rağmen– yüksek öğretimin mezunlara önemli vasıflar kazandırdığını göstermektedir.

Ülkemizde -ilköğretim seviyesi hariç- tüm eğitim seviyelerinde erkeklerin yoksulluk oranı, kadınlardan daha yüksektir. Kırsal kesimde yaşayan nüfusun tüm kategorileri için yoksulluk oranları, kentten daha yüksektir. Kırsal kesimde daha ağır bir şekilde hissedilen yoksulluk olgusuyla mücadele için eğitim seviyesinin yükseltilmesi yanında kırsal alandaki okullarda eğitim kalitesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Eğitim kalitesinde var olan bölgesel dengesizliklerle mücadele ve kız çocuklarının tamamının eğitim sistemine dahil edilmesi yoksullukla mücadelede atılması gereken diğer önemli adımlardır.

Sonuç

Bu çalışmada, ülkemizde eğitim seviyesi ile işgücüne katılım oranı, işsizlik ve yoksulluk arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Ülkemizde, eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılım oranı belirgin bir şekilde yükselmektedir. Gerek ülke geneli, gerek kırsal kesim, gerekse kentsel kesimde tüm eğitim seviyelerinde erkeklerin işgücüne katılım oranı kadınlardan daha yüksektir. Kadınların işgücüne katılım oranının yükseltilebilmesi; bir taraftan kız çocuklarının eğitimi için daha fazla kaynak ve çaba harcanması, diğer taraftan çalışma hayatını düzenleyen mevzuatta kadınların durumunu düzeltici “pozitif ayrımcılık” içeren değişikliklerin yapılması ile mümkün olacaktır.

Eğitim seviyesi ile işsizlik oranı arasında varlığı kabul edilen ters yönlü ilişki ülkemizde ortaya çıkmamıştır. Eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik oranları yükselmektedir. Ülke ekonomisinin yapısal sorunları ve bu sorunları aşmak amacıyla uygulanan iktisat politikaları ile mevcut eğitim sisteminin yeterince etkin çalışmaması bu çarpıklığın temel

kaynaklarıdır. Özellikle, mesleki eğitim sistemi ile yüksek öğretim sisteminin emek piyasasının değişen koşulları dikkate alınarak yeniden yapılandırılması, hem işsizlik oranının düşürülmesine hem de eğitimden beklenen diğer getirilerin teorik beklentilere uygun olarak ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır.

TÜİK'in 2007 yılında sonuçlarını yayınladığı, 2005 Yılı Yoksulluk Çalışması verileri, yoksullukla eğitim düzeyi arasındaki ters yönlü ilişkiyi bütün çıplaklığı ile ortaya koymaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe – ilköğretim hariç- yoksulluk oranı belirgin bir şekilde düşmektedir. Okur-yazar olmayanların neredeyse yarısı (%45'i) yoksulken, yüksek öğretim mezunları arasında bu oran %1.33'e gerilemektedir. Sonuç olarak, eldeki veriler, yoksullukla mücadelede eğitim seviyesinin yükletilmesinin önemli bir sosyal politika aracı olduğunu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Akat, A. Savaş, “Yoksulluk ve Eğitim”, Vatan Gazetesi, (14.06.2005).

Bağdadioğlu, Enis, (2003); “Yoksullukla Mücadeleye Yaklaşımlar”, TÜRKİŞ Sosyal Hizmet Sempozyumu 2003, Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler, Antalya.

Bilen, Mahmut, Şan, M.Kemal, ve Aydın, M.Kemal, (2005); “Yoksulluk Sorunu Üzerine”, Bilgi, 10(1), 1-26.

Borghans, Lex ve Heijke, Hans, (2005); “The Production and Use of Human Capital: Introduction”, Education Economics, 13(2), 133–142.

Brunello, Giorgio, (2001); “Unemployment, Education and Earnings Growth”, IZA Discussion Paper No: 311. www.iza.org/

Burney, Nadeem A., Othman E. Mohammed, (2002); “The Efficiency of the Public Education System in Kuwait”, The Social Science Journal 39, 277–286.

Çanakcı, Derviş ve Tutar, Filiz, (2004); “Eğitimin Ekonomik Büyümeye Katkısı”, <http://www.bilgiyonetimi.org/>

Devlet Planlama Teşkilatı (2000); VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi Ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Yoksullukla Mücadele Alt Komisyonu Raporu, Ankara.

Filer, R. K., Hamermesh, D. S. ve Rees, A. E., (1996); *Economics of Work and Pay*, New York, HarperCollins, 6.Baskı.

Gökçe, Feyyat (2005); *Değişme Sürecinde Devlet ve Eğitim*, Tekağaç Yayınları, Ankara.

“Hanehalkı İşgücü Araştırması 2006 Ekim Dönemi Sonuçları (Eylül, Ekim, Kasım 2006.”, TÜİK Haber Bülteni, Sayı 6, 15 Ocak 2007.

Kirkpatrick, Donald, (1999); *4 Aşamalı Eğitim Programları Ölçümlemesi*, İstanbul, PDR Yayınları.

Krueger, Alan ve Lindahl, Mikael. (2001); “Education for Growth: Why and for Whom?”, *Journal of Economic Literature*, Vol 39, 1101-1136.

McConnell C. R., Brue, S. L. (1989); *Contemporary Labor Economics*, New York, MacGraw-Hill, İkinci Baskı.

Michaelowa Katharina, (2000); “Returns to Education in Low Income Countries: Evidence for Africa.”, <http://www.hwwa.de/Projects/>

Mincer, Jacob, (1991); “Education and Unemployment”, NBER Working Papers Series No: 3838.

Pierrard, Olivier ve Sneessens, Henri R., (2003); “Low-Skilled Unemployment, Biased Technological Shocks and Job Competition”, IZA Discussion Paper No. 784, www.iza.org

Polachek, S.W. ve Siebert W.S., (1993); *The Economics of Earnings*, Cambridge University Press, Cambridge.

Savaş, F.Vural, Han, Ergül ve Zıllıoğlu, Osman N., (1992, *İktisadi Kalkınma*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Saxton, Jim, (2000); “Investment in Education: Private and Public Returns”, Joint Economic Committee United States Congress, [//www.house.gov/jec/](http://www.house.gov/jec/)

Saygılı Şeref, Cihan, Cengiz ve Yavan, Zafer Ali, (2005); “Eğitim ve Büyüme”, *Türkiye İçin Sürdürülebilir Büyüme Stratejileri Konferansı Tartışma Tebliği*, TÜSİAD-KOÇ, İstanbul.

Tan, Şeref Vd. (2002); *Öğretimi Planlama ve Değerlendirme*, Ankara, Anı Yayınları, 3.Baskı

Türkmen, Fatih, (2002); Eğitim Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye’de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması, DPT Uzmanlık Tezleri Yayın No: 2655, Ankara.

Ünal, Işıl, (1993); “Toplumsal ve Ekonomik Değişme Sürecinde Eğitimin Rolü”, Eğitim Bilimleri Birinci Ulusal Kongresi (24-28 Eylül 1990), Bildiriler III–Eğitim Yönetimi ve Planlaması ve Halk Eğitimi, Ankara, Milli Eğitim Basımevi.

Vorkink, Andrew, (2005); “Türkiye’de Eğitim Reformu”, www.worldbank.org.tr

www.tuik.gov.tr.